

УДК 37.018.32

**ТЕТЯНА ОВЧИННИКОВА
ІРИНА КРАВЧЕНКО**

Комунальний заклад «Навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа-інтернат зі спеціальним відділенням для дітей, які потребують корекції розвитку – центр розвитку дитини «Гармонія» м. Дніпродзержинська»

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ШКОЛІ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ: СУЧАСНІСТЬ ТА ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД

У статті розкривається результативність роботи органу учнівського самоврядування, доцільність використання методики А.С. Макаренка в сучасній школі інтернатного типу. Здійснюється аналіз останніх наукових розробок та публікації з даної проблеми, дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів.

Ключові слова: учнівське самоврядування, методика А. С. Макаренка, дитяча організація «Надія».

Постановка проблеми. Організація учнівського самоврядування в загальноосвітніх школах-інтернатах для дітей-сиріт і дітей, які залишились без батьківського піклування,

належать до найбільш актуальних проблем сучасної освіти, а особливо враховуючи те, що основна мета учнівського самоуправління – формування громадянських цінностей учнів шляхом залучення їх до управління шкільними справами та створення працездатних органів самоврядування, наділених реальними правами і обов'язками. Навчальні заклади інтернатного типу знаходяться у стані пошуку оптимальних форм і методів управління школою та здійснення демократизації навчання та виховання.

З огляду на це, принципово важливим є визначення оптимальної моделі учнівського самоуправління, його функцій і завдань.

Зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Практичне втілення ідеї самоврядності у середовищі колективу вихованців – одна з видатних розробок А.С. Макаренка. Елементи самоврядування були притаманні ще школі часів феодалізму. Та ставлення до ідеї самоврядування з боку офіційної педагогічної думки було скоріше негативним, ніж позитивним, бо вважалося, що воно відвертає увагу школярів від «прямих» їх обов'язків. Навпаки ж високу оцінку самоврядування отримувало у педагогів демократично-ліберального спрямування.

Ряд дослідників на початку 20-х років ХХ століття активно розробляли ідеї самоврядування в учнівському середовищі, обґрунтовуючи його благодійну роль у гармонійному розвитку особистості. Так, Н.К. Крупська стверджувала значну цінність учнівського самоврядування, яке «виховує дітей для громадської діяльності» [6]. Вона вперше виокремила мету, завдання і зміст учнівського самоврядування, методи його організації, співробітництво вчителя з учнями в ньому.

Дослідник Л.І. Новікова встановила, що безпосередньо перед 1917 роком спроби будувати життя молоді на основі самоврядування були пов'язані з діяльністю колоній, клубів, «денних притулків» [10]. У досвіді роботи С.Т. Шацького, В.П. Кащенко, Г.І. Россолімо, І.Г. Розанова, М.М. Іорданського, Д.І. Петрова, А.У. Зеленка були реалізовані ідеї попередників з питань самоврядування, вони отримали подальші імпульси розвитку, і, таким чином, вступили у протиріччя з існуючими політичними умовами, що, зрештою, припинило їхнє існування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Виховний потенціал системи шкільного самоврядування розкрили в своїх роботах Є.М. Бачинська [1], М.О. Врублевська [2]. М.І. Приходько, які наголошують, що учнівське самоврядування – це педагогічна технологія, яка сприяє розвитку громадянських якостей дитини в системі демократичних взаємин виховного колективу на принципах самореалізації, самодіяльності, самодостатності та самоорганізації особистості [11].

І.Г. Єрмаков наголошує на доцільності, організованого за змістом і формою учнівського самоврядування, яке містить потужний виховний потенціал: вводить особистість у світ лідерства, формує соціальні мотиви поведінки, ціннісні орієнтації на суспільну активність, розширює сферу соціального спілкування, розвиває самодіяльність та ініціативу дітей, мотиви самовизначення, вміння свідомо керуватись поставленою метою, забезпечує можливість самостійно приймати рішення і поводитись на їх основі, культивує в учнівській молоді позицію, за якої вона є господарем власних дій, вчить конструктивно впливати на довкілля та себе самого [3].

За словами В.М.Коротова, «виховне значення учнівського самоврядування полягає у підготовці вихованців до участі у громадському самоврядуванні, формуванні в дітей найважливіших якостей нової людини». Він наголошує, що позитивні властивості особистості виховуватимуться у дітей стихійно, власними силами, варто вводити у дитячому колективі самоврядування. «Там, де педагоги усуваються від роботи у керівництві учнівським самоврядуванням, можливі виховні результати, цілком протилежні очікуванним. При неправильній постановці самоврядування у дітей виникатимуть такі негативні риси, як зазнайство, зарозумілість, формальне ставлення до діла, індивідуалізм» [4].

Виділення не вирішених частин проблеми. Багато авторів пропонують на розгляд читача різні моделі учнівського самоврядування, але на жаль мало дослідженою є модель учнівського самоврядування саме в школах інтернатного типу, де навчаються діти-сироти та діти, що потрапили в складні життєві обставини.

Формулювання цілей статті. Досліджуючи дану проблему та ознайомившись із працями відомих науковців при створенні власної моделі учнівського самоврядування в закладі, ми прийшли до висновку щодо доцільності використання саме методики А.С. Макаренка в сучасній школі інтернатного типу. Виходячи з аналізу макаренської спадщини в сфері дитячого самоврядування, спробуємо екстраполювати її на межі сучасного учнівського самоврядування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стрижнем педагогіки Макаренка є вчення про дитячий колектив. Він розглядає повноцінний колектив як необхідну умову найбільш повного розвитку особистості. Під колективом розуміє не випадкове зібрання людей, а таке, що об'єднане спільною суспільно-цінною метою, спільною діяльністю по досягненню цієї мети, де наявні органи самоуправління і координації та існують відносини відповідальної залежності.

А.С. Макаренко стояв біля витоків нової теорії і практики дитячого та молодіжного самоврядування, що ґрунтувалося на таких ідеях:

- самоврядування – важливий важіль функціонування і розвитку виховного колективу;
- система самоврядування ускладнюється з рухом колективу за перспективними лініями;
- трудова колонія, її колектив складається з первинних колективів, їх загальнопедагогічна спрямованість – виховання позиції господаря у ставленні до оточуючого світу, самостійності, ініціативи, стимулювання громадської активності;
- самоврядування повинно сприяти перетворенню колективу в суб'єкт організації своєї діяльності.

З метою формування і розвитку соціально активної, гуманістично спрямованої особистості з глибоко усвідомленою громадською позицією, почуттям національної свідомості, розвитку власного «Я» кожного учня в 2002 році в НВК «Гармонія» (на той час НСЗШ-інтернаті №2 з відділенням для дітей з важкими розладами мови) було створено і зареєстровано у виконкомі Дніпродзержинської міської ради шляхом повідомлення про заснування дитячу організацію «Надія».

Дитяча організація «Надія» – це добровільне об'єднання учнів, утворене для їхнього всебічного розвитку, самореалізації, вироблення навичок співпраці, управління, підтримки та забезпечення прав учнів. Організація здійснює свою діяльність відповідно до законодавчих актів, що регулюють і визначають діяльність дитячих та молодіжних організацій. Дитяча організація діє на підставі Статуту, має свій герб, прапор, гімн.

У системі самоврядування, розробленій А.С. Макаренко, чітко визначено діяльність органів самоврядування, в структуру яких входять загальні збори колективу, рада командирів, різні комісії, чергові.

Узагальнюючи досвід своєї роботи, А.С. Макаренко пише: «Загальні збори всіх вихованців повинні розглядатися адміністрацією і вихованцями як головний орган самоврядування, його авторитет повинен неухильно підтримуватися всіма силами закладу» [7].

Найвищим органом влади дитячої організації «Надія», згідно зі Статутом є загальні збори організації, які затверджують кількісний і персональний склад комісій та звіти їх голів, приймають рішення, які стосуються діяльності організації та є обов'язковими для виконання.

Характерно, що загальним зборам підкорявся і сам Антон Семенович, навіть тоді, коли був не згоден з його рішеннями [5]. Застосувавши досвід видатного педагога, в НВК «Гармонія» члени дитячої організації «Надія» мають право брати участь у роботі ради школи, засідань педагогічних рад, ради профілактики правопорушень та злочинів,

висловлювати думку дитячого колективу стосовно шкільних проблем та впливати на прийняття рішень.

Ще однією організаційною формою самоврядування вихованців були комісії, що дозволяло краще вирішувати різні справи в колонії та давало змогу багатьом колоністам включатися у набуття організаторського досвіду.

Враховуючи досвід Антона Семеновича, дитяча організація «Надія», у своїй роботі теж опирається на роботу комісій.

Навчально-виховна комісія відповідає за роботу зі слабовстигаючими учнями, перевірку підручників, щоденників, роботу з молодшою школою та нарахування інтерів.

Коли в 2005 році на одному із засідань голів комісій постало питання про незацікавленість деяких учнів у навчанні та відсутність у зв'язку зі специфікою нашого закладу (неблагополучні сім'ї, діти-сироти) мотивації щодо навчання з боку батьків, виникла ідея винагороди за успіхи в навчанні, а саме – нарахування інтерів. За підсумками місяця, навчально-виховною комісією кожному учневі нараховуються інтерери – грошова одиниця організації. За 9-10 балів – 1 інтер, за 11-12 балів – 2 інтерери. За них учні можуть придбати товар у шкільному магазині або покласти на депозитний рахунок для нарахування відсотків. Таким чином, ми не тільки заохочуємо дітей краще вчитись, але й привчаємо їх до грошових відносин, надаємо ази економіки. Система «своїх грошей» формує у дитини не лише бажання вчитись краще, вона готує її до дорослого життя, показує, що кошти не даються просто так, їх треба заробити, привчає грамотно ними розпоряджатись. Учні знайомі не лише такі поняття, як відсотки, дебет, кредит, але вони ще й з успіхом використовують їх на практиці

Одним з блоків навчально-виховної комісії є виховний сектор, учасники якого опікуються молодшими школярами. За кожним класом закріплено вожатих, які допомагають вихователю робити уроки з малюками, наводити лад у спальній кімнаті, проводять для своїх вихованців «веселі перерви». Працює школа вожатих, де вони отримують методичні рекомендації щодо роботи з малюками, вивчають нові ігри та конкурси, планують свою роботу.

Отже, «Надія» не тільки допомагає молодшій школі, а й готує надійну зміну.

Комісія санітарії та гігієни відповідає за перевірку санітарного стану класів, спальних та побутових кімнат, зовнішній вигляд учнів, дає змогу привити дітям навички самообслуговування та особистої гігієни. Комісією проводяться різноманітні заходи та акції, направлені на покращення зовнішнього вигляду учнів та стану класів. Це такі конкурси, як: «Краща шкільна зачіска», «Костюмчик від Кутюр», «Санітарний куточок», «Новий дизайн шкільної форми», «Найчистіше подвір'я», «Зелений куточок» та ін.

Враховуючи досвід А.С. Макаренка про участь вихованців колонії в господарській раді «Майже все майно колонії перебуває на руках у вихованців, разом з ключами від комор і амбарів. Колоністи становлять більшість господарської ради.» [8] члени комісії санітарії та гігієни є учасниками та ініціаторами створення ремонтних бригад, інвентаризаційних комісій, трудових десантів. Участь вихованців у даній роботі допомагає забезпечити збереження шкільного майна, привчає їх до самостійності, прививає навички суспільно-корисної праці та створює затишок і комфорт у закладі.

Комісія дисципліни та порядку відповідає за присутність учнів на уроках, дисципліну під час перерв, чергування по школі, наставницьку роботу з учнями, що мають девіантну поведінку. Члени комісії є членами Ради профілактики школи. Дієвість роботи даної комісії полягає в покращенні правопорядку в закладі, зменшенню кількості злочинів та правопорушень. Саме в роботі цієї комісії яскраво відслідковується використання методики паралельної педагогічної дії А.С. Макаренка. Сутність даної методики полягає не в прямому впливові вихователя на особистість вихованця, а через первинний колектив, до якого цей вихованець входить. Ця методика дозволяє зняти опір дитини виховним впливам, оскільки позиція педагога є прихованою.

Спортивно-туристична комісія відповідає за організацію спортивної роботи, контролює роботу спортивних гуртків та секцій, проводить змагання, туристичні походи,

тощо. Її робота спрямована на покращення дозвілля учнів, пропаганду здорового способу життя та фізичної культури і спорту, як фактору гармонізації духовного життя особистості, збереження її нервово-психічного здоров'я.

Культурно-масова комісія відповідає за організацію дозвілля учнів (шкільні свята, гурткова робота), випуск інформаційно-розважального вісника «Торбинка».

Голови комісій є членами парламенту – центрального органу учнівського самоврядування в закладі (аналога ради командирів А.С. Макаренка). Ідея центрального органу самоврядування в колективі – рада командирів – це відкриття А.С. Макаренка, яким він заслужено пишався і цінував: «Рада командирів допомагала мені працювати протягом 16 років і я тепер відчуваю вдячність, серйозну і велику повагу до цього органу, який поступово змінювався, але завжди залишався лише якимось одним тоном, одним обличчям, одним рухом» [9].

Тези А.С. Макаренка з приводу діяльності органів самоврядування, які головний акцент роблять на регулярності і несуть вагомий виховний потенціал, покладені в основу Статут дитячої організації «Надія» та є основним інструментарієм в її роботі:

- ніхто не повинен підміняти органи самоврядування і втручатися в їхню роботу;
- рішення органу самоврядування повинне обов'язково виконуватися і при цьому «без затримок і тяганини»;
- якщо адміністрація вважає рішення органів самоврядування таким, що їх неможливо виконати, вона в такому випадку апелює до зборів, а не просто відміняє чи не виконує рішення;
- робота в органах самоврядування не повинна займати забагато часу, відривати від основної роботи;
- не потрібно їх завантажувати дріб'язковими справами, котрі можуть бути вирішені в порядку чергової адміністративної роботи;
- облік роботи всіх органів самоврядування повинен бути точним і обов'язковим, всі рішення обліковуються, пообліковуються ведеться в одному місці, відповідальною особою.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з даного напрямку. Згідно з прийнятим формулюванням, учнівське самоврядування визначається як ініціативна, самостійна, під власну відповідальність діяльність учнів з вирішення життєво важливих питань з організації навчання, побуту, дозвілля – що в цілому відповідає поглядам видатного полтавського педагога А.С. Макаренка.

Сучасна виховна практика неодноразово звертається до аналізу проблем самоврядування у шкільному співтоваристві. Актуальність даного вибору очевидна, оскільки саме самоврядування дозволяє повною мірою використовувати виховний потенціал колективу, силу суспільної думки, і навіть створити сприятливу атмосферу у розвитку особистості дитини.

Ідеї А.С. Макаренка у царині самоврядування отримують нові імпульси для реалізації в учнівському середовищі.

Тема виховного потенціалу учнівського самоврядування в школах інтернатного типу не є до кінця дослідженою, існують питання, які можуть стати предметом обговорення та розвідування, зокрема питання соціалізації вихованців інтернатного закладу в суспільстві засобами учнівського самоврядування.

Список використаних джерел

1. Бачинська Є. М. Організація учнівського самоврядування в закладах освіти Київської області. Навчальний-методичний посібник / Є.М. Бачинська. – Біла Церква: КОІПОПК, 2002- с. 90
2. Врублевська М. О. Орган учнівського самоврядування / М.О. Врублевська // Виховна робота в школі: Науково-методичний журнал. – Харків. – 2006. - №10 (23). с. 2-15
3. Учнівське самоврядування: структура, зміст і концепція розвитку, проектна діяльність, досвід організації. – Х.: Вид. група «Основа», 2008 – 112 с.
4. Коротов В.М. Самоуправление школьников / В.М. Коротов. – М., 1976.

5. Кривонос І.Ф. Цілісна характеристика становлення і розвитку самоврядування в єдиній виховній системі колонії // Полтавська трудова колонія імені М. Горького в документах і матеріалах (1920-1926 рр.) / Авт.-укл. Єрмак О.П., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф., Тарасевич Н.М. / За ред. акад. Зязюна І.А. – Ч.1. – Полтава, 2002. – С. 58-90.
6. Крупская Н.К. Педагогические сочинения: В 10-ти т / Надежда Константиновна Крупская. – Т. 1. – М., 1959. – С. 174.
7. Макаренко А.С. Педагогические сочинения / А.С. Макаренко. – Т.1. – М., 1983. – С. 275.
8. Макаренко А.С. Педагогические сочинения / А.С. Макаренко. – Т.1., 1984.- С. 368
9. Макаренко А.С. Педагогические сочинения/ А.С. Макаренко. – Т.4. – М., 1984. – С. 256.
10. Новикова Л.И. Самоуправление в школьном коллективе / Л.И. Новикова. – М.: Знание, 1988. – С. 40.
11. Приходько М. І. Учніське самоврядування в сучасному вимірі. Методичний посібник / М.І. Приходько. – Біла Церква. – 2009. – С. 248.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2013

Овчинникова Т.

Кравченко И.

Коммунальное учреждение «Учебно-воспитательный комплекс «Общеобразовательная школа-интернат со специальным отделением для детей, которые требуют коррекции развития – центр развития ребенка «Гармония» г. Днепропетровска», Украина

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ УЧЕНИЧЕСКОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ ШКОЛЫ ИНТЕРНАТНОГО ТИПА: СОВРЕМЕННОСТЬ И ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ОПЫТ

В статье раскрывается результативность работы органа ученического самоуправления. Целесообразность использования методики А.С.Макаренко в современной школе интернатного типа. Проводится анализ последних научных разработок и публикаций по данной проблеме, исследования с полным обоснованием полученных результатов.

Ключевые слова: *ученическое самоуправление, методика А.С.Макаренко, детская организация «Надежда».*

Ovchinnikova T.

Kravchenko I.

Municipal Establishment "Teaching and Educational Complex secondary educational boarding school with the special department for children who require the correction of development" – Child Development Center "Harmony" in Dniprodzerzhinsk, Ukraine

THE EDUCATIONAL POTENTIAL OF PUPIL SELF-GOVERNMENT IS AT BOARDING SCHOOL: CONTEMPORANEITY AND HISTORICAL AND PEDAGOGICAL EXPERIENCE

The working efficiency of pupil self-government, the expediency of using Makarenko's method at boarding school are disclosed in the article. The analysis of the latest scientific developments and publications of this issue, the investigation with a new argumentation for received results are realized.

Keywords: *pupil self-government, Makarenko's method, child organization "Nadiya".*